

4. Kultúra, műveltség

Alapgondolatok

A kultúráról

A kultúra kizárólag emberi lényre és társadalomra jellemző szellemi többletet jelent, ami érvényesíti a civilizáció élıhetőségének feltételeit. A kulturáltság szintje mérhető azon, hogyan rendez be valaki az otthonát, milyen légkört alakít ki benne, eszközei, tárgyai a szellemi vagy a vegetatív életre koncentrálnak-e. A kultúra az emberhez méltó élet egyfajta szükségletét jelenti és egyben a mind teljesebbé válásunk eszközét.

A keresztény kultúráról

Bár kultúránk a keresztény vallásból ered, a teológiából építkezik, *nem azonos a vallással*, a keresztény hittel és gyakorlásának kritériuma nem azonos az egyházhoz tartozással. A vallás és a kultúra viszonyának ez a sajátága egyedül a keresztény kultúrával kapcsolatban igaz, szemben a többi világvallással, ahol a vallás parancsainak elfogadásával lehet valaki annak a kultúrának részese. Ezekben a területeken a kultúra alárendeli magát a vallás tanításának. Az elvilágiasodás annyira idegen ezekben a kultúrákban, hogy a vallástól elidegenedés egyben a kultúrától való elszakadást is jelenti. A kereszténység esetében soha nem a hit, hanem a hit morális tanításából következő, de nem hitbeli értékek elfogadása tesz valakit a keresztény kultúra részesevé (DÁVID KATALIN: *Kereszténység és kultúra*).

A keresztény országokban tömegek léteznek a vallástól felületesen érintve, de akik a keresztény kultúrán belül élnek. Ahol ugyanis a vallás megjelent, nem a meglévı kulturális formák ellen, hanem mint kultúraalakító lépett fel. Ahol tehát gyökeret eresztett, ott mindenütt speciális kulturális világot teremtett: alkalmazkodott a helyi adottságokhoz (*inkulturáció*). Így lehetséges, hogy pl. a kereszténységbe olvasztották be az évszázados pogány emlékezetet.

Kultúra és civilizáció

„A nyugat előttünk jár, de tévúton” – TOLSZTOJ. Európa a végét járja. Nagy kultúrák szűntek meg: babiloni, perzsa, arab, indiai, mexikói, kínai, görög, római. Mind civilizációvá korcsosultak. Már KAFKA is az európai dekadenciát valósította meg, amikor így szólt barátjához, MAX BRODHOZ: „Zsákutcában vagyok”. Afrikában rengeteg szenvedő, éhező ember van, mégis sokan vidámak, szívesen énekelnek, örülnek a mindennapoknak, és mindig remélnék jobbulást az élettől, miközben Európában rengeteg a kételkedő, bizonytalan ember.

Tanult, művelt, intelligens

A latin *intelligere* tulajdonképpen az *intus legere* (olvasni benne) összetételből származik: az intellektus olvassa a valóságot, megértve magába veszi. ECKHART mester szerint az intellektus teszi az embert emberré.

Lehet valaki tanult, mégsem intelligens (a legtöbb mai diplomás).

Lehet valaki tanulatlan, mégis intelligens (a magyar paraszt).

Lehet valaki tanult, intelligens és mégis műveletlen.

Lehet valaki művelt, tanult, és mégis szakbarbár.

Műveltség intelligencia nélkül nem sokat ér. Ebből csak fitogtatásra szerzett műveltség lesz. *Ideális*: tanult, intelligens és még művelt is egyben!

Ki a negyedik?

VÉGH SÁNDOR, világhírű hegedűs az *Új Magyar Vonósnégyes* 1938-as észak-afrikai turnéjáról utazott Hollandiába, ám a határőr nem akarta a kvartettet beengedni, hiányolta a munkavállalási engedélyt. VÉGH gondolt egyet és kezébe nyomta koncertjük programját. A vámos azt hitte, rájött a turpisságra: HAYDN, BARTÓK, BEETHOVEN... de hol a negyedik személy? – kérdezte, és leszállította őket a vonatról. A történet rámutat a már akkor jelenlévő műveletlenségre, az átlagemberek mérhetetlen pallérozatlanságára.

Különös elnevezés

Szeretem, szívesen olvasom CHARLES FENYVESI könyveit. Legutóbb (*Elmélkedések egy kerti padon*) meglepve és csodálkozva értesülök arról, hogy kecskéinek nevet, és pedig régi görög neveket ad. Az egyik nagytisztú ATHENÁNAK hívta, a legkisebbet,

a ragaszkodót PENELOPÉNAK keresztelte. A vezér neve DAPHNE volt és az egyik igen ficáncoló, mutatványokat produkáló kecskét GAIANAK szólította, mivel április 22-én, a Föld napján született. Így viselkedik egy állatokat szerető, pallérozott, olvasott, magyar származású amerikai.

Öregkori jelenség

MÁRAIT – naplójának tanúsága szerint – idős korában elhagyta az *egzisztenciális izgalom*, elérte az öregkori bölcsesség. Ehhez hasonló gondolatokra jutottam a minap. Hol van már az a mérhetetlen érdeklődés, ajzott állapot, mint ami akkor fogott el, amikor fiatal koromban olyan helyekre vetődtem, amit iskolai tanulmányaim során ismertem meg, vagy amelyek könyvekből vésődtek belém. Az az izgalom, ami Vellece első látásakor eluralkodott rajtam vagy Firenzében a sok műkincs szemlélésekor: mindez a felindulás ma hiányzik.

Öregségükben az embert egyesek még mindig annak tartják, aki volt, hol pedig úgy kezelik, ahogy a valóság esetenként megkívánja: tehetetlen, ha éppen nem ütődött emberként (KERTÉSZ).

Belső világunk

„Van-e hatalmasabb világ a belső világnál?” – kérdezi MENSÁROS LÁSZLÓ naplójában. Vajon ad-e az anyagi világ annyi szépséget, örömet, mint amit lelkünk mélyén találunk? Sokféle külső célt el lehet érni: szakmát tanulni, szabadidős elfoglaltságunknak élni, kertet gondozni stb. Ami növeli belső értékünket és maradandót ad, azok a szellemi-lelki gyarapodások, amiket az élet viszontagságai nem tudnak elvenni. Belső világom gyarapodásában olvasmányaim, gondolataim, terveim vesznek részt. Erre kényszerítettek sajátos körülményeim is: emigráció, hiányzó itteni és otthoni barátok, környezetem kultúra iránti érdektelensége. Mindezzel mára egyensúlyba kerültem, ráadásul jól megvagyok velük, bár néha még hiányzik az értelmes emberek társasága. Nyilván sokan élnek így még rajtam kívül. Én elfogadtam a belső világomban éleést.

Földműves és zsidó?

Az átlagemberben úgy rögzült, hogy a zsidók többnyire kereskedelemmel, pénzügyekkel foglalkoznak vagy értelmiségi pályát töltenek be. Ezért kapja fel a fejét, ha olyanról értesül, hogy egy család földművelésből élt meg. Így jártam magam is, amikor olvastam, hogy ANNA MARGIT festő Dél-Alföldön született 1913-ban egy

paraszti zsidó családban. Emlékezetemben élt még, hogy CHARLES FENYVESI (Debrecen, 1937-) ősei Szabolcsból (Nyírderzs) származtak, ahol földműveléssel foglalkoztak. Igaz, ő maga 1956-ban az Egyesült Államokba távozva újságírói pályára lépett. Könyvei itthon is megjelentek, nagyon élvezetes és tanulságos olvasmányok.

Közös éneklés

FRANCES MAYES írja (*Itáliában*), hogy Olaszországban egy összejövetelel a hangulat fokozódásakor az egyik résztvevő egyszer csak felkapja gitárját és mindannyian elkezdenek énekelni: *Guantanamera*, *Blue Moon*, *Beatles*-dalok. Ezt éltem át magam is angliai ösztöndíjas évem alatt. Megdöbbenő kép számomra. Vajon miért nem saját népdalokat énekelnek? Bár gyanítom – ellentétben a mi fiatalságunkkal –, ha manapság Magyarországon hasonló helyzet adódik, akkor ugyanígy történik a közös éneklés. Milyen szomorú!

Ismertek-e még ezek a nevek?

PAUL JOHNSON írt nagyszerű könyvet *Szókratész* címmel. A filozófusról szólva megkerülhetetlen a kor nagy szellemeinek, vezetőinek megemlítése. Ezek a nevek számomra iskolai tanulmányaimból mind ismerősen csengenek, még ha más összefüggésben látom is a dolgokat. Vajon a ma érettségizett diáknak mit mondanak ezek a nevek: PHEIDIÁSZ, ALKIBIADÉSZ, ARISZTOPHANÉSZ, EURIPIDÉSZ, PERIKLÉSZ? Mert ha semmit, akkor egy ilyen könyvet olvasva hamar félreteszi a művet, hiszen unalmas, számára ismeretlen alakokkal van tele. Ha viszont fogékony korában már hallott róluk, bizonyára örömmel fedezi fel ismét a tanultakat és csak feleleveníti, de akár tovább gyarapítja ismereteit.

Tanárok továbbképzéséről

Az orvosokál előírás a kötelező és rendszeres továbbképzés. A tanároknál is létezik hasonló követelmény hétévente a szabadon választott listából. („Ha mást tanítasz, magadat miért nem tanítod?” Róm, 11) EÖTVÖS LORÁND fizikus (1848-1919) a középiskolai tanárságról írta: „Igen, képezzük tudóssá középiskolai tanárainkat azért, hogy tanítani tudjanak, de azért is, hogy... ne bénuljon el erejük a mindennap ismétlődő feladatok iránti közönyösségben, hogy legyen egy olyan foglalkozásuk is, amely varázsával mindig ébren tartsa a törekvőket...” (M. ZEMPLÉN JOLÁN: *Eötvös Loránd*). A ma forgalomban lévő középiskolai tankönyvek nem kevés állítása ugyanis vagy régen túlhaladott vagy még mindig tükrözi a kommunista rendszerből beivódott irányvonalat. A tantárgyak között e tekintetben elősorban a biológia, a történelem

és az irodalom érintett. Ezért kötelezővé kellene tenni a marxista idők ateista nézeteiből és a diktatórikus rendszerből eredeztethető nézetek ismertetését, hiszen a fiatalok nevelésében a tanárok felelőssége meghatározza a következő nemzedék látásmódját.

Akadémiai rendszerváltás szükségessége

Ismert, hogy a II. világháború után a kommunisták vették át a tudomány és kultúra területén az irányítást. Az 1948-as hatalomra jutás után kirugdosták a legkiválóbb akadémikusokat. Akkoriban a Pártot gátlás nélkül kiszolgáló „tudósok” lettek akadémikusok, tanszékvezetők, különböző hatalmi pozíciók birtokosai, és a rendszerváltoztatás után eszükbe sem jutott, hogy félreálljanak. Akik nem haltak ki, azok még mindig befolyásolják a mai tudományos életet. Kihatásuk különösen a történelem- és irodalomtudományokban, de részben a filozófia és a biológia területén még ma is érvényben van. A KOSSUTH-díjat sem a valódi teljesítmény szerint, hanem a Párt döntése és a munkásmozgalmi múlt alapján osztották.

Kultúrtörténet

Az „arab” kultúra

A korai középkorban jelentős szerepet játszott az arab orvoslás, melynek egyik késői képviselője AVICENNA (980-1037). Kevesen tudják azonban, hogy az arab kultúra és tudomány a Kaspi-tenger vidékén lévő *horezmi kultúrából* nőtte ki magát (Horezm Turán része volt). 712-ben KUTEJBA, a legkegyetlenebb arab hadvezér elégettette a horezmi archívumok hatalmas írott anyagát, a tudósokat összeszedte és kivégeztette, néhányukat pedig kényszerítette az együttműködésre. (Elődeink éppen az arab hódítások miatt hagyták el ősi földjüket a VII. században és vonultak Kazária és a Kaukázus vidékére /BAKAY KORNÉL: *Östörténetünk régészeti forrásai*/). 2008-ban egy svéd tudós, SYLVIAN GOUGUENHEIM is kimutatta, hogy bár azt gondoljuk, az ősi görög szövegeket arab muszlimok mentették meg, valójában azonban szír keresztények voltak! Az arabok a horezmi kultúra asztrolómiai, matematikai, kémiai és orvostudományi műveit lefordították: a hirtelen feltűnő arab tudományos eredmények tehát nem arab szellemi termékek, hanem az elfoglalt területek (Közép-Ázsia, Közel-Kelet, Egyiptom) készen átvett, majd továbbfejlesztett változatai. Az iszlám stabilizálódásának első évtizedei a lázas for-

dítás (lopás?) évei voltak. Nemrégiben a *Londoni Természettudományi Múzeumban* utazókiállítást rendeztek *1001 iszlám találmány* címmel. Eszerint majdnem minden találmány muszlim eredetű a nyugati világban! (Mintha az 1950-es évek orosz találmányairól értesülnénk.)

Meglepő adat

SANDRO BOTTICELLI Esztergomban az érsek dolgozószobájának faliképeit festette 1465-1466-ban VITÉZ JÁNOS megbízásából. A képek az általa 1467-ben alapított és megnyitott *Academia Istropolitana* egyetemi intézmény számára készültek. A pápai jóváhagyással létrehozott négy fakultású egyetem ünnepélyes megnyitása 1467. június 20-án volt Esztergomban. Nyilván hiányos ismereteim okán eddig úgy tudtam, hogy a középkorban a pécsi egyetem volt az egyetlen magyar alapítású universitas, amit I. LAJOS király alapított 1367-ben. A VITÉZ JÁNOS által létesített egyetem II. PÁL pápa engedélyét a bolognai egyetemmel azonos jogú intézményként kapta. A török invázió okozta országpusztulás után a máig jogfolytonosságú első egyetemünket PÁZMÁNY PÉTER jezsuita alapította Nagyszombatban 1635-ben.

LUKACS-MOLNÁR párhuzam

Magyarországon született és járt iskolába az Amerikában élő történész, JOHN LUKACS és MOLNÁR TAMÁS, a konzervatív filozófus. Mindketten európai műveltségű, széles látókörű, az antik kultúrában és a művészetekben járatos emberek. Munkásságukat főként az Egyesült Államokban fejtették ki, mégis megmaradtak európaiak. Velük ellentétben a nyugaton és az USA-ban született és iskolázott honfitársaik nélkülözik a közép-európai műveltséget, történelmi szemléletet, az átfogó ismereteket. Műveiket olvasva mennyire más ezek értéke, emelkedett hangneme, koherens világnézete! A mai nemzedékből mindez hiányzik.

A választott nép

Az egész földön található zsidók szétszóródva, s bár a történelem folyamán sok megpróbáltatás érte őket, közösségük fennmaradt. Valóban, számtalan kis nép eltűnt a történelem színpadáról. Ha más nép ugyanilyen viszontagságoknak lett volna kitéve, már rég nem létezne! Hajlok arra, hogy magyarázatot az *Ószövetség* „választott nép” mivolta ad. Talán az egyetlen nép, amely a legkülönfélébb korokban és környezetekben megmaradt annak, ami. Mi tartja össze őket? Egykor a vallás és a nyelv, ma azonban inkább nemzeti nyelveken beszélnek. Érdekes a *párhuzam*

a magyarokkal, hiszen a mi népünk is szétszóródott, nincs a világ azon része, ahol ne bukkannánk magyarokra. Mégis, mi inkább asszimilálódtunk idegen környezetben, mint a zsidók. A két nép sorsában sok egyéb közös elem is felfedezhető. Talán ennek is bizonyítéka, hogy Európában egyetlen országban sem volt akkora a zsidók aránya, mint nálunk, azaz mintegy 5%. (A németeknél ez az arány pl. csupán 1%-ot tett ki.) A zsidók is, a magyarok is főként szellemi teljesítményeikkel tűnnek ki, bár különböző okokból. A zsidóknál a neveltetés az első tényező (lásd CZEIZEL vizsgálatait, miszerint a gének szerepe kiesik! POLGÁR LÁSZLÓ mondja, aki mindhárom lányából sakk mestert nevelt: „...a zsidó vallás például előírja, hogy amint a gyerek tud beszélni, el kell kezdeni tanítani.”) Nálunk anyanyelvünk logikája, holisztikus szerkezete játszik szerepet a szellemi eredményeinkben. Különösen kedvező konstelláció persze a kettő együttes előfordulása, amit számos magyar nyelvű, de zsidó származású tudós karrierje bizonyít. Ami a neveltetést illeti, egyik példa a sok közül a festő BERÉNY RÓBERT szülei. A BACKOFENBŐL magyarosított nevű édesapa, aki gabonakereskedő és tőzsdei ügynök volt, már kiskorában észrevette, hogy fiát kizárólag a rajzolás és a zene érdekelt. Tanítója figyelmeztette is a szülőket, a gyereket le kell szoktatni a folytonos firkálásról, ők azonban dorgálás helyett művésztanárokat fogadtak mellé. SOLTI GYÖRGY apja például zongoraleckéket vett csak azért, hogy zongoraművésznek szánt kisfiának segíthessen gyakorolni (SÁRKÖZI: *Vízszintes zuhanás*). Kétségtelen az is, hogy a zsidó közösségek megmaradásában az alkalmazkodási készség, a nevelési módszer is szerepet játszott.

A zsidók aránya a tudományos és a művészeti életben aránytalanul kedvezőbb, mint egyéb népcsoportokban. Az évszázadok óta hátrányosan megkülönböztetett etnikum tagjai többnyire csak tanulással, az átlagnál kimagaslóbb teljesítménnyel tudtak kitűnni. A zsidó családokban a gyerek tanulása, tanítása elsődleges szempont volt. Ha mindez nemzedékeken át öröklődő magatartássá vált, és különösen, ha kellemő szorgalommal párosult, kiemelkedő eredmény született. Halvány párhuzamként gondoljunk a muzsikuss cigány családokra, ahol a zenei tehetségnek, szorgalomnak együtt kellett jelen lennie ahhoz, hogy valaki elismert zenész legyen.

Hagyunk nyomot?

Hosszú idő után ellátogattam a *Nemzeti Múzeumba* és megnéztem a Kárpát-medence története a honfoglalás előtt c. kiállítást. Minden nagy történelmi korszak, birodalom után maradt vissza valami nyom: ókori templomok, oszlopsorok, szobrok, épületmaradványok, használati tárgyak. Középkori emlékek sokasága is fellelhető: művészeti tárgyak, építészeti emlékek, az ipari-technikai fejlődés kézzelfogható bizonyítékai. Még az újkorból is sok emléktárgy, kultúr- és technikatörténeti, művészeti alkotás látható. De mi marad vissza a posztmodern kor után? Összedőlt beton-

és üvegépítmények? Rozsdás vaselemek, -lemezek? Alkatrészeire esett komputerek? Nem sok! A mai épületek, művészeti „alkotások” többsége nem tanulságos a jövő nemzedékeinek, ha elpusztulnak és csak darabjai lelhetőek fel. Mire emlékeznek öt-száz év után a XXI. századból? Félek, nem sokra. Mert maradandó, örök értéket képviselő műtárgyat aligha lesz érdemes megőrizni.

Korunk műveletlensége

American way of life

Sokan irigykedve néznek a jelenségre, magam inkább a fokozódó dekadencia példájaként tekintek rá az utóbbi időben. A fogalomnak más volt a jelentése a II. világháború után, amikor született. TODO BURPO *Igazából mennyország* c. könyvében olvasok arról, hogy az életveszélyesen megbetegedett kisfiú hogyan játszott a pókember, batman és a buzz lightyear figuráival és arról, hogy gyakran ZORRÓnak képzelte magát. Ezek a gyerekek nem ismerik a klasszikus meséket, a népmesékről nem is szólva. Ugyanitt olvasok olyan városnevekről, mint *Imperial*, *Ulysses*. Milyen sekély és epigon gondolkodásra vall, hogy nem tudnak tisztességes helységneveket találni! Ugyanígy tipikusnak találok, mikor arról olvasok, hogy „...a nappaliban két pohár Pepsi mellett elmeséltem...” Lesújtó ez a műveletlen, stílustalan, gyökértelen életmód. És ezt irigyelték sokan?!

Sznobnak tartom a történelem nélküli újvilág pöffeszkedő elnevezéseit, melyek egyike az amerikai törvényhozás háza, a mai kapitólium, holott semmi közük a szó eredetéhez. (A rómaiak a szó eredetét a legendás etruszk király, OLUS nevéből származó temetkezési helyből vezették le: *caput Oli* – OLUS koponyája).

A Párizs közeli Vascoeuil-i kastély parkjában áll SALVADOR DALI alkotása, ami az amerikai szabadságszobrot ábrázolja törpe női alakban: mindkét kezében fáklyát tartva, kiméletlen gunyorossággal láttatja a New York-i kikötő eszményi asszonyát, az ország szellemét.

Amerikai „műveltség”

Tíz napja *csecsen* származású testvérpár robbantott a bostoni maratonverseny nézői között. A mai hírekben mondják, hogy az egyik amerikai politikus kijelentette, meg kellene támadni *Csehországot!* A nagy USA átlagos műveltségi szintje eredményezi,

hogy fogalmuk sincs a világ maradékáról! Csak így történhetett meg, hogy az említett politikus a cseheket a csecsenekkel azonosította. Micsoda sötétség lehet ezek fejében, ha még meg sem fordul benne valami bizonytalanságféle – ekkor talán utánanézett volna a lexikonban, interneten –, azaz a buta, erőszakos, arrogáns emberek felsőbbrendűségével jelenti ki amit mond. És ezek akarják nekünk megmondani, mi a helyes, mit kellene nekünk, kis senkiknek tennünk. Bukásra ítélt ország!

Döbbenetes tudatlanság

A *Spotlight* c. angol lap mellékleteként jelent meg egy tudósítás LOIS HOYAL tollából. Ismerteti a *Szt. Katarina monostort* a Sinai hegy lábánál. A megkérdezett beduin MUHAMMAD mondja, hogy ősei 1600 évvel ezelőtt jöttek ide „Romániából”. Micsoda tudatlanság a megkérdezett, de a riportkészítő részéről is, aki meg sem jegyzi, hogy valószínűleg a mai Románia területén élő, akkor még keresztény családról volt szó, amelyik később tért át a mohamedán hitre. Az írás az olvasóban azt az érzést kelti, hogy már 400 körül létezett Románia. Ilyenek a mai újságírók: tájékozatlanok, felületesek, mindent elfogadók.

KOHL és műveltsége

Ismert, hogy kevés a politikusok között a művelt. Ez még az olyan, egyébként különleges teljesítményt felmutató, elismert emberekre is vonatkozik, mint pl. HELMUT KOHL, korábbi német szövetségi kancellár. Róla szól a történet.

A milánói Scala előadására jegyet váltó emberek állnak sorban. Egy férfi a pénztárhoz érve mondja: „Zwei Karten für Tristan und Isolde.” Ezután jön a kancellár, aki így szól: „Zwei Karten für Helmut und Hannelore.” A megértés miatt németül kellett írnom, mert a „für” jelenti ez esetben a „ra-re” (előadásra) vonatkozó előljárót, de a „nak-nek” ill. „számára” szavakat is.

Nem a nyelvünkön múlik

Közismert, hogy SHAKESPEARE (1564–1616) nyelvét a mai diákoknak szótárazni kell, viszont mi gond nélkül megértjük korábbi vagy hasonló időszakból PÁZMÁNY PÉTER (1570–1637) írásait, BALASSI BÁLINT (1554–1594) verseit. Ma azonban Magyarországon ott tartunk, hogy – mint BALÁZS GÉZA mondta – *Toldit* a kisdíákok lassan olvassák, annyi benne az „idegen” szó. De nem nyelvünk változása, hanem a mai tanárok alkalmatlansága és a diákok olvasottsági hiánya, nyelvi műveletlensége vezetett ide. Nyilván nem „idegen”, hanem magyar szavakról van szó, azokat nem

értik! Mit tudják ők, mi a *szérű*, a *zabla*, a *kolonc* és még hosszan sorolhatnám. Érdeklődésük és kifejezőképességük az okosnak mondott telefonok és az internethasználat szintjére csökkent.

Az „ismeretlen” BALASSI

Lakóhelyemen Ehingen és Esztergom testvérváros. A hazai tanítóképzőből német nemzetiségi szakos növendékek idén is öten jöttek két hétre tapasztalatcserére. A búcsúvacsorán kérdeztem a mellettem ülő leendő pedagógust, hogy hol található a főiskola. Kezdte magyarázni, mire visszakérdeztem: ott, ahol a BALASSI szobra van? Azt felelte, igen, van ott valamiféle szobor, de nem tudja kié. Erre felvilágosítottam, hogy BALASSI BÁLINT, a XVI. század nagy költője és a vár ostrománál kapott lött sérülés következtében halt meg. Egyben rosszallásmat is kifejeztem, ugyanis illene tudniuk! Hát ennyire érdeklődők, ennyire tájékozottak a mai fiatalok. Belebotlik a szoborba, nap mint nap ott megy el mellette, de annyi kíváncsiság sincs egy leendő tanítónőnek, hogy elolvassa, vajon ki az a személy, akinek hálás a nemzete. Tragédia!

19. vagy XIX. század?

A bölcsészkar elsőéves hallgató a portástól érdeklődik, hol találja a tizes számú tantermet. Egy idő után visszatér és közli, hogy ahová küldte, ott az „*ikszes*” terem van. Egy másik megtörtént eset szerint pedig diákok a „*vé-i*”-s terem tudakolták a portán. (Belőlük lesznek a tanárok!) A műveltség csökkenése odáig jutott, hogy – többek között – nincs tudomásuk a római számokról. Legutóbb a Corvinák kiállítására – nyilván irodalom és/vagy művészettörténészek által – készített tájékoztatóban olvasom az évszázadok jelölését arab számokkal, holott ezeken a szakterületeken még illő lenne a római számok használata.

Az általános műveltség hatalmas zuhanásával egyre kevesebben, mondhatnám alig ismerik a római számokat. Egyre látom, mind gyakoribb módon, hogy még történelmi művekben is a századokat újabban arab számokkal jelölik. Szinte kiveszett ezek használata! Ezt igyekszem ellensúlyoni akkor, amikor bármelyik írásomban, amelyikben évszázadot kell jelölni, szándékosan a római számozást használom abban a reményben, hogy a feledésbe merülő számjegyeket felfrissítem, emlékezetben tartsam, ill. akik nem ismernék, azokban tudatosuljon. Ami még fél évszázada is természetesnek tűnt, arra ma már nem emlékeznek. Valahányszor a várban járok, és elmegyek a Hilton szállóval szomszédos épületen olvasható, MÁTYÁS királyra vonatkozó, római évszámmal jelölt műemlék mellett, elgondolkozom, vajon az ott elhaladók közül hányan tudják megfejtetni helyesen.

Érettségi (2016)

Elkezdődtek az írásbeli érettségik. A híradások közlik, hogy mintegy 95%-ban *középfokú* érettségien vesznek részt a diákok, és csak 5% fut neki az *emelt szintű* érettséginek. Ha van középfokú, akkor kell lennie alapfokúnak is, de erről nem szól a fáma. Ha pedig nincs, akkor miért középfok? Úgy logikus, hogy van alapfokú érettségi és emelt fokozat, vagyis ez lenne a középfok. Egyáltalán miért ez a megkülönböztetés? Az 1950-es évektől a középiskolák adta műveltségi szint fokozatosan visszaesett, de különösen a rendszerváltoztatás után és a kétszintű érettségi bevezetésével: ha a legtöbb fiatal nem kényszerítik, nem törekszik a többre, nem fog kiemelkedni.

A magyar és a metematikai írásbeli érettségi után megkérdezték a résztvevőket, akik meglehetősen egyöntetűen úgy gondolták, hogy a feladatok (feladatsor!) könnyűek voltak. Az angol írásbelit pedig kifejezetten egyszerűnek tartották. Vajon ez az érettségi célja? Statisztikailag bizonyára kedvező, hiszen így az átlagjegyek felfelé kúsznak. A nehezebb utat, az emelt szintet is többnyire csak azért választják a legtöbben, mert bizonyos egyetemeken ez a feltétel. Megtudom azt is, hogy a magyar írásbeli vizsgára helyesírási szótárt is be lehet vinni. Vagyis nem követelik meg a tanulóktól az ortográfiai tudást. Nesze neked műveltség, holott a nyelvtanulás az általános műveltség része! Ide jutott az érettségi rangja!

ROSKA TAMÁS szerint a legnagyobb veszélyt az ország felemelkedésére a csökkentett szintű érettségi, a szellemi küzdelem hiánya jelenti (KUN ZSUZSA: *A világhírű magyar agy*. Cser Kiadó, 2014). Az ő adatai szerint az emeltfokú érettségit a diákok kb. 3%-a teszi le, ennek ellenére föl kell tölteni az egyetemeket. KLINGHAMMER professzor szerint minden fő tárgyból emelt szinten kellene érettségiznie annak, aki be akar jutni az egyetemre. A „marslakók” műveltségüket a középiskolában szereztek. Ez a széles háttérműveltség elengedhetetlen a kutatásban, de egyáltalán minden szakmában. 2004 óta azonban még felvételi beszélgetést sem szabad tartani, hogy a bizottság megítélhesse, vajon alkalmas-e a jelölt. Egyetlen szempont a felvételi pontszám.

A műveletlenség újabb jele (2013)

A mai napon ünneplik WEÖRES SÁNDOR 100 éves születésnapját, ezért az M1-en egyórás műsor készült. A kávéházban ülő fiatal irodalomtörténész nő beszél. Többek között ezt mondja: „A KODÁLY megkérte...” Rendkívül bántja fületem, hogy a tulajdonnév elé határozott névelőt tesz, ez magyartalan és durva. *Idegenszerű* (főként németes: ein, eine vagy angolos: a, an), indoeurópai és felesleges az egy határozatlan névelő a névszói állítmány bizonyos fajtája előtt, pl. ARANY egy nagy költő. Jól emlékszem gimnáziumi tanárom megjegyzésére, valahányszor ilyen szerkezetet hallott

tőlünk: egy nagy költő? nem kettő? Joggal, hiszen a mondat magyarul így hangzik: ARANY nagy költő. Az irodalomtörténész nő később (a versek megzenésítésével kapcsolatban) BEETHOVENről szól, és megemlíti a „Für Elise” c. darabot, melyet így ejt ki: Für Elíz, vagyis elhagyja a szóvégi „e” hangzót, ami pedig oda tartozik, mert a német így ejti ki, hiszen ez nem francia! Ezzel azt is elárulja, hogy a zenedarabot sem ismeri, különben helyesen ejtette volna, így tehát kétszeresen tájékozatlan!

Oktatási kérdések, kultúrpolitika

Az oktatásról

Szerepe rendkívüli fontosságú értékrendünk és életformánk kialakításában. Mi a célja? A válaszon életünk és társadalmunk működőképessége múlik. Az oktatásnak nem csupán „gyakorlati” törekvése van. Haszonelvűség vagy erény, vagy mindkettő. A politikusok mindig a gyakorlatias szempontokat mérlegelik. De vajon ki segít nekünk abban, hogy megtaláljuk életünk értelmét? Manapság szívesen mellőzik a régi típusú, klasszikus oktatást, ami arra tanít, hogyan szeressük a jót és gyűlöljük a rosszat.

Az egyetemekről

A skolasztika elterjedését az egyetemek biztosították a középkorban. Kevesen tudják, hogy a világ első egyetemét az arabok alapították Marokkóban 857-ben. Az iszlám figyelmeztette az európai gondolkodókat, hogy tanítás útján folytathatják a teremtés művét. Az európai egyetemek leghíresebbjei időrendben: Párizs, Oxford, Bologna, Salerno. Magyarországon az első egyetemet NAGY LAJOS királyunk alapította 1367-ben Pécsen. Az egyetemeken az elért szintnek megfelelően tudományos fokozatot is adtak: *baccalaureatus*, *licenciatus*, *magistratus*. Ezeket másolták az USA-ban, amikor a ma olyan divatos *bachelor* és *master* címetek itéltek oda. Képtelenek voltak újat kitalálni, még a szavakat is a latinból származtatták – mint annyi minden mást.

Privát egyetemek Németországban

Németországban a *Witten-Hardeckei Egyetem* volt az első, ahol öt fakultás működik és mindenféle állami segítség nélkül jött létre. Egyik alapelvük, hogy a hallgató függetlenül attól, hogy orvosi, közgazdasági vagy természettudományi karra jár, részt

vesz a *studium fundamentale* munkájában, ami csütörtökönként nyolcól egyig és négytől hét óráig tart. Ennek legfontosabb területei: filozófia és tudományelmélet, művészettörténet és irodalomtudomány, idegen nyelvek és retorika, képzőművészeti tevékenység, színjátszás és zene. Az egyetemre háromszor annyian jelentkeznek, mint az állami egyetemekre.

Ázsiai példa

GULYÁS BALÁZS húsz évig a *Karolinska Intézet* professzora volt, majd Szingapúrba váltott, ahova Sir GEORGE RADDA (RADDA GYÖRGY) oxfordi professzor közvetítette, mert „Svédország és Európa a múlt, Délkelet-Ázsia a jövő”. A szingapúri diákok a PISA-teszteken az elsők között vannak, az egyetemek a világ élmezőnyébe kerültek. És valóban. Európa hanyatlik, az EU-nak nincs közös tudománypolitikája (az előző elnöknek legalább volt még tanácsadója!). Az európai demokráciákban csak azt támogatják, ami a következő választás megnyeréséhez szükséges. Az ázsiai felvilágosult és központosított kormányzati rendszerek viszont minden támogatást megadnak egy jó ügynek.

Memoriter

Gimnáziumban a magyar tanárunk minden órára az anyaggal kapcsolatban egy versszakot adott fel *memoriterként*. Ennek az volt az eredménye, hogy érettségire számtalan idézetet tudtunk fejből. Mindezen túl fejlesztette tanulási képességeinket is agyunkat, ezek elhagyásával csökken összpontosító képességünk. Gondoljunk csak arra, hogy az ősi kultúrák írástudatlan képviselői mily hatalmas mennyiségű verset, prózai szöveget tudtak emlékezetből. A kezdetekben hiányzott a tudatos rímelés, ennek későbbi megjelenése segítette a a kívülről tanulást. Báró WESSELÉNYI MIKLÓS (1796–1850), főrendiházi képviselő, akadémiai tag azt írta naplójában, hogy „...nem tudok könyv nélkül tanulni... fő oka az, hogy gyermekkoromban soha nem memorizáltattak, azt mondván, hogy a judiciumot kell csak művelni, s az emlékezet tökéletesítése amannak költségein történik”. Időközben kialakult egy frazeológia, amely az adatok helyett csupán a „nagy összefüggéseket” kívánja meg. A szellemi munkaképesség fenntartásához *önálló ítéletalkotás* szükséges, ehhez viszont elengedhetetlenek az általános műveltségből eredő adottságok. Úgy látszik, már akkor is léteztek olyan oktatók, akik mai utódai oktatáspolitikai csődjének eredményeit most látjuk. A mai diákoknak a húsz évvel ezelőtti tananyag 15%-át kívánják megtanítani, a tananyag mindenben csak a minimumot tartalmazza. Elég, ha csökkentjük a követelményt, és máris elmondhatjuk, hogy a gyerekek fogékonyak (JEAN PAUL BRIGHELLI: *Butaságra kárhozzatva*). Mindemellett száműzték a memoriter fogalmát. A diákok egyébként a szellemi kihívásokra mindig pozitívan reagálnak, nem szeretik,

ha hülyének nézik őket. Mondják: a mai gyerek unatkozik. Rajta, adjunk nekik feladatokat! Az említett neoliberális oktatási elveket el kell hagyni, visszatérni a bevált eljárásokhoz.

Hol vagyunk ettől!

SZENTKUTHY MIKLÓS szellemisége nem volt kívánatos a kommunista időkben, ezért középiskolában tanított. BEKE ALBERT irodalomtörténész, aki újrafogalmazta a XIX. és XX. század meghatározói alkotóinak irodalmi életben betöltött szerepét és hatását, nézetei miatt ugyancsak középiskolai tanárságra kényszerült. Igaz, így nem kellett feladnia elveit, nem vált megalkuvóvá, mint azok, akik kényszerűségből vagy önként tették ugyanezt. Ha belegondolunk, mekkora nyereség volt csak ez a két meghatározó egyéniség a fiatalok számára, nem szólva többi hasonló sorsú értelmiségiről. A diákok egyre ritkábban találkoznak olyan tanárokkal, akik hatni tudnak rájuk. Vannak-e ma hasonló minőségű emberek a gimnáziumokban, akik példaként szolgálnak az ifúság számára? VAJDA MIKLÓS írja (*Éj volt, egy síró magyar költővel az ágyon*) gimnáziumi éveiről: „... faltuk a klasszikus és modern, főleg a kortárs magyar és világirodalmat.” Olvasták SZABÓ DEZSŐT, NÉMET LÁSZLÓT, ILY-LYÉST, VERES PÉTERT, ORTEGÁT, FREUDOT, THOMAS MANNST stb. Hol vannak ezektől a mai gimnazisták? A jelenlegi fiatalok előtt tizenhét éves korukra bezárult az igényesebb szellemi világ, nem találkoznak katarzist jelentő művekkel, nem érinti meg őket a művészet egyetlen területe sem. Vissza kellene végre adni a művészeti tárgyak rangját! A humán szférában járatos fiatal tudósként sokkal kreatívabb, mint a művészetek területén idegenül mozgó társai.

Oktatási hiányosság

Ulmban az orvosi könyvesboltban megrendeltem egy könyvet. Fizetéskor a középkorú alkalmazott barátságosan kérdezi, mely országból származom. Kértem, találgasson. Hollandia? – mondja. Nem, keletre keresse az országomat. Mire a kérdő válasz: Dánia? Fel kellett világosítanom, hogy rossz felé kapisgál, hiszen Dánia Németországtól északabbra fekszik, nem pedig keletebbre! Végül elárultam neki: Ungarn. Ilyen egy középkorú, érettségizett, átlagosan értelmesnek tűnő férfi földrajzi ismerete saját földrészéről. Persze miért csodálkozom?

UMBERTO ECO írja, hogy a *Science et Vie* c. folyóirat 1982-es franciaországi felmérése kimutatta, miszerint minden harmadik francia úgy véli, a Nap kering a Föld körül. Persze miért csodálkozom? A helybeli gimnáziumban csak az utolsó két évben van történelemoktatás, akkor is úgy, hogy évszázadokat kihagynak a tananyagból. Nyugdíjas gimnáziumi tanár meséli elképedve unokájáról, hogy amikor megkér-

dezte, mikor kezdődött az újkor, akkor a bizonytalan válasz az volt, hogy az izzó feltalálásakor. Ez lenne az a nagy, követendő, nyugati oktatási kultúra, ami a szocio-liberálisok előtt lebeg és példaképpül szolgálna?! HOFI nagy igazságú szavait idézve: ezek már csak felejtének.

Olvasom, hogy a *Nemzeti Alaptanterv* tervezete (*Magyar Idők*, 2018. X. 9.) feladta az egyetemes történelem tanítása során a „totális” időrend elvét, vagyis csak a korszakokat meghatározó események kerülnek elő, de pl. egy-egy ország története nem. Népszerű az új, kétszer négyéves bontás, írják, vagyis kétszer kerül elő minden korszak, de új verzióban, teljesen más szemszögből. Ez emlékeztet arra, amit mi is átélünk: először az általános iskolában tanultunk történelmet, majd a gimnáziumban ugyanazt ismét, de magasabb szinten, mindeközben párhuzamosan futott Magyarország és az egyetemes történelem oktatása. Németországban sajnos a fiam kárán tapasztaltam meg, mit jelent az időrendi elv feladása. Fél évig foglalkoztak pl. a rómaiakkal, különösen annak jogrendszerével, majd később ugyanennyit a napóleoni időkkel, de közben évszázadok maradtak ki. Az eredmény: bizonyos eseményeket, történelmi alakokat egyszerűen nem tudnak elhelyezni a térben és időben, ill. nincs átlátásuk a történelmi események összefüggéseiről! Az emberiség és az ország történetéről fragmentumokban van csak elképzelésük. Hiányzik a történelmi együttlítés, a történetiség szinkron-diakron szemlélete, mely a múlt-jelen összefüggéseit értelmezte. Ezek sajnos pótolhatatlan hiányosságok.

Tankönyveinkről

Számos, az utóbbi évtizedekben megváltozott történelmi vonatkozás nem került be a tankönyvekbe, különösen, ami hazánk eseményeit illeti (származásunk, hun-avar-magyar viszony, „kalandozások” igazi háttér, DÓZSA szerepe, Trianon stb.). A magyar írásbeliségről (rovásírás) és az azt igazoló, egyre gyarapodó leletekről is hallgat az iskolai oktatás, de még a felsőoktatásban sincs benne. (Legrégőbbi rovás emlékünk a környei íjmarkolat-lemez a VI-VII. század fordulójáról, majd a szarvasi avar tütartó: 62 betű magyarul.) Nem említik tankönyveink a „szkíta taktikát”, amivel pl. SZT. ISTVÁN 1030-ban legyőzte II. KONRÁD német császárt. (Vajon honnan szerezhette ebbéli tudományát a Szent Korona első képviselője?) Ugyancsak a szkíta országépítő elveket követte SZT. ISTVÁN királyunk, amikor tíz püspökséget alapított a gyepűelv szerint, aminek értelme: az ország legfontosabb szellemi és társadalmi központjai mind (!) kívül esnek a bárhonnán támadó ellenség seregének közvetlen hatósugarán. A mai diákok nem tanulnak arról, hogy a magyarul beszélő avarok már a honfoglalás előtt ismerték a kereszténységet és sokan hitükként vallották. (Az avarok kereszténységének egyik tanúja a szarvasi tütartó fohásza: „én Istenem!”) Nem szólnak könyveink a nyelvi vonatkozásokról sem (finnugorizmus tarthatatlansága). Ugyanez mondható el a biológia területéről is, különösen, ami DARWIN

szerepét illeti. Vajon mi magyarázza, hogy rendszerváltoztatás után harminc évvel (ez már egy nemzedék!) képtelenek vagyunk figyelembe venni a tényeket?

Tulajdonképpen nem csodálkozom

A *Heti válasz* hirdette egykoron: „Két féléves képzés a szerkesztőségben, publikálási lehetőséggel.” Vagyis így lehet valaki újságíró! Hát ennyi elég?! Ezért tartunk ott, ahol vagyunk. Milyen mély szakmaiságot, a jó újságíráshoz elengedhetetlen műveltséget tud felmutatni, aki ilyen gyorstalpaló (ugye emlékszünk még a suszterből lett jogászokra!) tanfolyam után ír?

Korunk műveletlensége a köztelevízió tükrében

Oltárszentség ünnepe (M1: HEVÉR LÓRÁND, 2016. V. 29.) – hangzik el az Oltári-szentség helyett. A bemondó saját kijelentése szerint újságíró, ezért elvárható lenne nagyobb tájékozottság. (Talán ő is a *Heti Válasz* egyéves tanfolyamán végzett? Újságírást valamikor csak egy diploma megszerzése után lehetett tanulni, az írásba ugyanis csak akkor érdemes belekezdeni, ha van miből írni, hiszen az újságírás tanulható pálya, de szükség van hozzá némi tehetségre is, de inkább műveltségre.) Ami a legelszomorítóbb, hogy fel sem ismeri hiányosságait, különben utánezne a számára ismeretlen fogalmaknak. 2017-ben nagyszombati mise a bazilikában. Így a tudósító: a körmenetben elől a bíboros, utána az *adminisztráció!* 2018-ban püspöki konferencia a Vatikánban. Egy német újság tudósít: elől a pápa, mögötte a közép szintű *menedzsment*. Ehhez nincs mit hozzáfűzni!

A *Magyar Orvosi Nyelvben* DODÉ RÉKA terminológustól olvasom, hogy a *pulzus* és a *plasma* az *angolból* ered. Itt az ismételt bizonyíték számomra, hogy korunkban mennyire az angol jelenti a maiak műveltségi alapját és egyben szintjének határait. El sem tudják képzelni, nem is gondolnak rá, hogy a *pulse* szó eredete a latin *pulsus*-ra vezethető vissza, a *plasma* pedig a görög *πλάσμα* szóra! Számukra az angol az alfa és omega, innen datálódik kulturális időszámításuk, a klasszikus nyelvek, a klasszikus kultúra valahogy kiesett! Itt kezdődnek a gondok! Erre illik a latin mondás: Si tacuisses philosophus mansisses (ΒΟΕΘΙΟΥΣ).